

พุทธวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี*
BUDDHIST MANAGEMENT APPROACHES FOR RELIGIOUS EDUCATION
ADMINISTRATION OF THE SANGHA IN NONGTHABURI PROVINCE

พระอุดมสิทธินายก (กำพล คุณงกโร),
พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จันทวโร)
Phraudomsitthinayok (Kampol Khunongkhro),
Phrakhruwimonsuwannakorn (Somphong Chantawaro)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail: 6401104008@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพทั่วไป 2. ศึกษาองค์ประกอบ และ 3. นำเสนอพุทธวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูปหรือคน

ผลการวิจัยพบว่า คณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้พัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเป็นระบบ ผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี แม้จะประสบปัญหาด้านบุคลากรและงบประมาณ สำหรับองค์ประกอบการบริหารจัดการประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล โดยใช้เครื่องมือการบริหารสมัยใหม่ร่วมกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 อย่างเป็นระบบ ทั้งด้านฉันทะในการสร้างแรงจูงใจ วิริยะในการพัฒนาหลักสูตร จิตตะในการส่งเสริมสมาธิและสติ และวิมังสาในการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ โดยมีข้อเสนอแนะให้กำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาที่ครอบคลุม พัฒนาบุคลากรและหลักสูตรที่บูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ตลอดจนสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และพัฒนาระบบการประเมินผล พร้อมทั้งเสนอแนะการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในยุคดิจิทัลและการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่

คำสำคัญ: อิทธิบาท; การบริหารจัดการ; งานศาสนศึกษา

Abstract

This research aims to: 1. examine the general conditions, 2. study the components, and 3. propose a Buddhist approach to the management of religious education. Data were collected from 25 key informants and through focused group discussions with 10 experts in the fields of religious education, Sangha administration, and educational development.

The findings reveal that the Sangha in Nonthaburi Province has developed a systematic approach to managing Pariyatti Dhamma (formal monastic education) through building collaborative networks and integrating modern technology, despite facing challenges related to personnel and budget constraints. The key components of educational management identified in the study include planning, implementation, and evaluation executed through a blend of modern administrative tools and the structured application of the Four Iddhipada (Bases of Success): Chanda (aspiration) to foster motivation, Viriya (effort) in curriculum development, Citta (focus) to promote mindfulness and concentration, and Vimamsa (investigation) to cultivate analytical thinking skills. The study recommends formulating inclusive educational development policies, enhancing personnel and curriculum that integrate Buddhist principles with modern disciplines, building collaborative networks, and developing comprehensive evaluation systems. It also suggests further research on digital-age teaching and learning, as well as the integration of Buddhist values with contemporary knowledge for the holistic development of religious education.

Keywords: Iddhipada; Management; Religious Education Studies

บทนำ

การศึกษา เป็นการสร้างคนให้มีความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็นมีลักษณะนิสัย จิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม ให้มีความพร้อมที่จะประกอบกรงานอาชีพ ได้การศึกษาช่วยทำให้คนเจริญงอกงามทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็น ด้านที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ 5 ของชีวิต เป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ด้านของชีวิตและเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งของชีวิต ในโลกที่มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิต ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย

การศึกษา คือ การให้ความรู้ ให้เป็นผู้ที่สามารถช่วยเหลือตนเองเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ดังนั้น การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการพัฒนาศักยภาพของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ภายใต้ การปกครองของท่านให้ได้รับความรู้เพิ่มความสามารถที่มีอยู่ในตนเองให้มากที่สุด เพื่อให้ท่าน เป็นหลักทางใจแก่ประชาชน

ความสำคัญทางการศึกษาของพระสงฆ์ปัจจุบันแนวโน้มความสนใจการศึกษา ของพระสงฆ์ทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และฝ่ายสามัญมากขึ้น จึงทำให้พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนประชาชน ในการชี้แนะให้ประชาชนละชั่ว ทำดี พัฒนาจิตใจ ให้บริสุทธิ์ ดังนั้นการศึกษาของพระสงฆ์จึงเป็นเป้าหมายหลักที่จะต้องชวนชวนในการศึกษาเล่า เรียนพระธรรมวินัย และการศึกษาฝ่ายสามัญให้มีความรอบรู้ในทุก ๆ ด้านเพราะในอนาคต ข้างหน้านั้นพระสงฆ์เมื่อออกบวชเป็นพระภิกษุแล้ว ย่อมอยู่ภายใต้หลักธรรมวินัย ของพระพุทธเจ้าและมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปทุกทิศทุกทางของโลกและ นำหลักธรรมวินัยมาบูรณาการเข้ากับหลักบริหารปกครอง ดังนั้นพระสงฆ์จะมีความตื่นตัว ทางการศึกษามากและมีความเข้าใจในองค์ประกอบของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะในประเทศไทย อันเป็นเมืองพุทธศาสนา พระสงฆ์จึงมีบทบาทในการสั่งสอนประชาชนให้ประชาชนได้รู้เท่าทัน และในอนาคตนั้นพระสงฆ์จะมีบทบาทดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนอย่างชัดเจน เป็นรูปธรรมโดยเชื่อมโยง บูรณาการกับนโยบายของรัฐด้านการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนในชุมชนในลักษณะเช่นนี้จะส่งผลให้พระสงฆ์อีกจำนวนมากแสดงบทบาทในการ ดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน กลไกความร่วมมือระหว่างฝ่ายพุทธจักรและ ฝ่ายอาณาจักร

รูปแบบศึกษาของคณะสงฆ์ในอดีตแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ 1. คันถุระ ได้แก่การศึกษา หลักธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ พระธรรมและวินัย 2. วิปัสสนาธุระ ได้แก่ การศึกษาการฝึกจิตของตนให้ปราศจากกิเลส จากการศึกษาใน 2 ระดับข้างต้นได้มีการพัฒนา เรื่อยมาตั้งแต่สมัย พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน การศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีได้จัด การศึกษาและพัฒนาตามลำดับ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด การศึกษาของพระภิกษุ สามเณร แต่เดิมมีสองอย่างคือแผนกธรรม และแผนกบาลี นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริ ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณ วโรรส เป็นการศึกษาระบบวินัยในรูปแบบ ภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของ พระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรม วินัยได้สะดวก และทั่วถึงอันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธานุศาสตร์ของพระภิกษุสามเณรไทยแต่โบราณมานิยม ศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่เรารู้กันมาอย่างต่อเนื่อง สำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจึงปรากฏว่ามีพระภิกษุสามเณรที่ทรงความรู้ในพระธรรมวินัยอย่าง ทั่วถึงจึงเป็นเหตุให้สังคมชนชาติมีพระภิกษุผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนา ทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง การเผยแผ่และการสั่งสอนประชาชนได้อย่างทั่วถึง

(ภัทรพร สิริกาญจน, 2545) ปัจจุบันมีการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการจัดการศึกษาแผนกหนึ่งของคณะสงฆ์ที่ให้โอกาสแก่ศาสนทายาทให้มีความรู้ทางพระปริยัติธรรมคือ นักรธรรม-บาลี ควบคู่ไปกับวิชาการสามัญคือหลักสูตร ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานี้ จัดขึ้นโดยอาศัยสิทธิตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ที่กำหนดไว้ว่านอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์การปกครอง ส่วนท้องถิ่น ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนสถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงโดยคณะสงฆ์ได้ดำเนินการเพื่อให้ออกเป็นกฎกระทรวงเมื่อปี พ.ศ.2548 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี
3. เพื่อเสนอพุทธวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน 25 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูปหรือคน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้คัดเลือกจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Selection) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน 25 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะเป็น

คำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังกล่าวข้างต้น

3.2 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการร่วมพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสนทนากลุ่มเฉพาะที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผลจากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะดังกล่าวข้างต้น

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสัมภาษณ์ ตามวัน เวลา และสถานที่ ที่กำหนดไว้จนครบทุกประเด็น โดยขออนุญาตจดบันทึก และมีการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้หัวข้อปัญหาและคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่า คณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้พัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพ โดยมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการงานศาสนศึกษา พัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของสังคม ส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนา และพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ยังมีการบูรณาการการศึกษากับการปฏิบัติธรรม สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัดและชุมชน พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษา และส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ คณะสงฆ์ยังให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ สร้างแรงจูงใจในการศึกษาพระปริยัติธรรม และพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ มีการส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการ พัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ที่ทันสมัย ส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียน และพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทางเลือก นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระดับนานาชาติ พัฒนาระบบการนิเทศการสอนแบบกัลยาณมิตร และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คณะสงฆ์ได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการเรียนการสอน พัฒนาระบบการประเมินสมรรถนะทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมการเรียนรู้แบบโครงงานเพื่อพัฒนาชุมชน มีการพัฒนาระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม ส่งเสริมการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง และบูรณาการการสอนภาษาบาลีด้วยเทคนิคการเรียนรู้แบบเร่งรัด การดำเนินการเหล่านี้ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของสังคมปัจจุบัน ส่งผลให้พระภิกษุสามเณรได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างรอบด้าน สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ทำให้การศึกษาพระปริยัติธรรมมีความยั่งยืนและสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

2. ผลการวิเคราะห์ห้วงองค์ประกอบของวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่า การวางแผนงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีควรมีการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงบริบทของพื้นที่และความต้องการของชุมชน มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร และนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการวางแผน การบูรณาการแผนงานเข้ากับแผนพัฒนาท้องถิ่นและจังหวัดเป็นสิ่งสำคัญ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ การวางแผนควรใช้หลักการต่าง ๆ เช่น การวางแผนเชิงกลยุทธ์ Balanced Scorecard การจัดการความเสี่ยง การมุ่งเน้นผลลัพธ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังควรนำแนวคิดใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ เช่น Design Thinking Lean Thinking Agile Planning และ Blue Ocean Strategy เพื่อสร้างนวัตกรรมและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนเป็นสิ่งสำคัญ โดยอาจใช้เทคนิค Appreciative Inquiry เพื่อค้นหาจุดแข็งและสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน การจัดการการเปลี่ยนแปลงและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะช่วยสร้างการยอมรับและความร่วมมือจากทุกฝ่าย การใช้ Theory of Change จะช่วยในการกำหนดผลลัพธ์ระยะยาวและวิเคราะห์เงื่อนไขที่จำเป็นในการบรรลุเป้าหมาย ขณะที่การนำแนวคิด Total Quality Management มาใช้จะช่วยในการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องในทุกกระบวนการจัดการความรู้เชิงกลยุทธ์เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความได้เปรียบและพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน สุดท้าย การวางแผนโดยใช้ Scenario Planning จะช่วยเตรียมความพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนในอนาคต โดยการสร้างภาพอนาคตที่เป็นไปได้หลายรูปแบบและพัฒนากลยุทธ์ที่ยืดหยุ่น ทั้งนี้ การวางแผนที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีการติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายใหม่ ๆ ได้อย่างทันท่วงที การผสมผสานแนวคิดและเครื่องมือต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้การวางแผนงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีมีความครอบคลุม มีประสิทธิภาพ และสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมและพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

ปัจจัยสำคัญในการนำไปปฏิบัติให้เกิดผลของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน การสร้างความเข้าใจและการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับ การจัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง การบูรณาการแผนงานกับพันธกิจหลักของคณะสงฆ์ และการสร้างความยืดหยุ่นในการปรับเปลี่ยน นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานที่ชัดเจน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการบริหารจัดการแผนงาน การสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนา การบูรณาการแผนงานกับชุมชนและสังคม การจัดการความเสี่ยง การสร้างระบบพี่เลี้ยงและการให้คำปรึกษา การสร้างความเชื่อมโยงระหว่างแผนระยะสั้นและระยะยาว การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน การสร้างระบบการจัดการความรู้ การสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบในการดำเนินงาน การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษา การสร้างความต่อเนื่องในการดำเนินงาน การสร้างความยืดหยุ่นในการจัดสรรงบประมาณ การสร้างระบบการจัดการนวัตกรรมและการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้ดำเนินการในแต่ละด้านอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำเกณฑ์การประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ การจัดประชุมชี้แจงแผนงานและเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานแสดงความคิดเห็น การวิเคราะห์ความต้องการด้านทรัพยากรอย่างละเอียด การจัดฝึกอบรมพัฒนาทักษะที่จำเป็น การประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อระดมทรัพยากรและความเชี่ยวชาญ การใช้ช่องทางสื่อสารที่หลากหลาย การจัดกิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติ การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผล การเชื่อมโยงแผนงานกับภารกิจอื่น ๆ ของคณะสงฆ์ การทบทวนและปรับปรุงแผนงานเป็นประจำ การจัดทำคู่มือการดำเนินงานที่ละเอียด การนำระบบการจัดการข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มาใช้ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง การวิเคราะห์และประเมินความเสี่ยงพร้อมกำหนดมาตรการรองรับ การจัดระบบพี่เลี้ยง การจัดทำแผนแม่บทระยะยาวและแผนปฏิบัติการประจำปีที่เชื่อมโยงกัน การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม การรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณชน การจัดทำมาตรฐานการศึกษาและส่งเสริมการประกันคุณภาพ การจัดทำระบบการส่งมอบงานระหว่างผู้บริหารชุดเก่าและชุดใหม่ การกำหนดงบประมาณสำรองและระบบการจัดสรรงบประมาณที่ยืดหยุ่น การจัดตั้งคณะทำงานด้านนวัตกรรมการศึกษา และการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาที่มีตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ส่งผลให้การนำไปปฏิบัติของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. ผลการวิเคราะห์พุทธวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่า แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาโดยประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาเป็นกรอบแนวคิดหลัก โดยเน้นการสร้างหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น ทันสมัย และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน การใช้หลักฉันทะมุ่งเน้นการสร้างแรงจูงใจและความสนใจใฝ่รู้ให้แก่ผู้เรียน โดยเสนอให้มีการปรับปรุงเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันและประเด็นร่วมสมัย รวมถึงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนการสอนเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียนในยุคดิจิทัล นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การประยุกต์ใช้หลักวิริยะเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมความเพียรพยายามและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเสนอให้มีการจัดทำแผนการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจนและท้าทาย และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง นอกจากนี้ยังเสนอแนวคิดการเรียนรู้แบบก้าวหน้า การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต การใช้หลักจิตตะในการพัฒนาหลักสูตรมุ่งเน้นการส่งเสริมการพัฒนาสมาธิและสติของผู้เรียน โดยเสนอให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การฝึกสมาธิ การวิเคราะห์กรณีศึกษา และการอภิปรายกลุ่ม รวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการบูรณาการการศึกษาทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน การนำหลักวิมังสาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรเน้นการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาของผู้เรียน โดยเสนอให้มีการจัดทำระบบการประเมินและติดตามผลการใช้หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาพระพุทธศาสนา และการจัดการเรียนรู้แบบโครงการที่ให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมในการแก้ปัญหาสังคมหรือชุมชน นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์และการวิจัยทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการสร้างสรรค่นวัตกรรมบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา บทความยังเสนอแนวทางในการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับการพัฒนาหลักสูตรแบบองค์รวม โดยเน้นการสร้างหลักสูตรที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะทั้ง 4 ด้านอย่างสมดุล มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและบูรณาการ เช่น การทำโครงการวิจัย การฝึกปฏิบัติสมาธิ และการอภิปรายประเด็นทางจริยธรรม นอกจากนี้ยังเสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งสร้างผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่งเสริมความเข้าใจในพหุวัฒนธรรมและการสร้างสันติภาพ และเน้นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษา องค์กรทางพระพุทธศาสนา และภาคส่วนต่างๆ ในสังคม โดยรวมแล้ว บทความนี้นำเสนอแนวทางที่หลากหลายและครอบคลุมในการพัฒนาหลักสูตรพระพุทธศาสนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสังคมในยุคปัจจุบัน โดยยึดหลักอิทธิบาท 4 เป็นกรอบแนวคิดหลักในการพัฒนา

การพัฒนาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมโดยใช้หลักอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของคณะสงฆ์ โดยเริ่มจากการสร้างฉันทะหรือความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู ผ่านการจัดกิจกรรมสร้างความภาคภูมิใจในบทบาทของครูผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา การเชิญพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิหรือครูต้นแบบมาแบ่งปันประสบการณ์และการสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรมต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรทุนการศึกษาและรางวัลแก่ครูที่มีผลงานดีเด่นเพื่อสร้างแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง ด้านวิริยะหรือความเพียร มุ่งส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการอบรมหลักสูตรระยะสั้นที่หลากหลาย ทั้งด้านเนื้อหาพระธรรมวินัยและศาสตร์การสอนสมัยใหม่ รวมถึงการสนับสนุนให้ครูมีโอกาสศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นส่วนด้านจิตตะหรือความเอาใจใส่ เน้นการฝึกอบรมเทคนิคการสอนที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน การมีส่วนร่วมของผู้เรียน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ครูฝึกสมาธิและพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการสอน เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพ ด้านวิมังสาหรือการไตร่ตรอง มุ่งส่งเสริมให้ครูทำวิจัยในชั้นเรียน มีการทบทวนและประเมินผลการสอนของตนเองอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งนำผลมาพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ มีการจัดทำแผนพัฒนาตนเองรายบุคคล และมีระบบการนิเทศการสอนแบบกัลยาณมิตร นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างครูผู้สอน เช่น การจัดตั้งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรม การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอผลงานวิจัยในระดับต่างๆ การจัดประกวดนวัตกรรมการสอนพระปริยัติธรรม และการสร้างความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่เพื่อพัฒนาหลักสูตรการผลิตครูสอนพระปริยัติธรรมที่มีคุณภาพ รวมถึงการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรมระดับจังหวัดและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสำนักเรียนพระปริยัติธรรมทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เข้มแข็งและยั่งยืน สามารถผลิตศาสนทายาทที่มีคุณภาพเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมโดยบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านผ่านการส่งเสริมฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา โดยเริ่มจากการสร้างฉันทะหรือความพอใจในการศึกษาด้วยการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้พระธรรมวินัย ชี้ให้เห็นคุณค่าและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรมต่อการพัฒนาตนเองและสังคม จัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักธรรมกับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และสร้างแรงบันดาลใจผ่านการยกย่องเชิดชูแบบอย่างที่ดี การส่งเสริมวิริยะหรือความเพียรพยายามทำได้โดยการจัดทำแผนการเรียนรู้อย่างบุคคลที่เหมาะสมกับความสามารถของผู้เรียน ใช้ระบบการให้รางวัลและยกย่องชมเชยที่เหมาะสม จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ทำทนายและสร้างสรรค์ รวมถึงการใช้

เทคโนโลยีในการติดตามและประเมินผลการเรียนรู้แบบ Real-Time การพัฒนาจิตตะหรือความเอาใจใส่และจดจ่อกับการศึกษาสามารถทำได้โดยการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการมีสมาธิ บุคลากรการฝึกสมาธิและสติเข้ากับการเรียนการสอนในทุกสาขาวิชา ใช้เทคนิคการสอนที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมและรักษาความสนใจของผู้เรียน รวมถึงการนำเทคโนโลยีการฝึกสมาธิสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ สำหรับการส่งเสริมวิม้งสาหรือการใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง การคิดเชิงวิพากษ์ และการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ผ่านการใช้วิธีการสอนแบบโสกราตีส การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน การจัดกิจกรรมอภิปรายและโต้วาทีธรรมะ ตลอดจนการส่งเสริมการทำวิจัยทางพระพุทธศาสนาในระดับที่ลึกซึ้ง นอกจากนี้ การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังต้องคำนึงถึงบริบทสังคมปัจจุบัน โดยการปรับปรุงหลักสูตรให้ทันสมัยและเชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคมร่วมสมัย การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับองค์กรภายนอก และการจัดการศึกษาที่ตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียน ทั้งนี้ เพื่อให้การศึกษาพระปริยัติธรรมสามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการรับใช้พระศาสนาและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะนำไปสู่การสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการจัดการสื่ออุปกรณ์การสอนพระพุทธศาสนาสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยการประยุกต์ใช้หลักฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิม้งสาอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการสร้างความตระหนักและแรงจูงใจในการพัฒนาสื่อการสอนที่ทันสมัย (ฉันทะ) โดยการจัดทิวทัศน์ทัศน์ร่วมกัน สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด สถานศึกษาและชุมชน ตลอดจนการให้รางวัลแก่ผู้มีผลงานดีเด่น จากนั้นควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการในการพัฒนาสื่อการสอนทั้งระยะสั้นและระยะยาว (วิริยะ) โดยการจัดสรรงบประมาณและทรัพยากรอย่างเพียงพอ ส่งเสริมการพัฒนาสื่อที่ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมสื่อการสอนในด้านการดำเนินงาน ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการและทีมงานเฉพาะกิจในระดับต่าง ๆ (จิตตะ) เพื่อดูแลการพัฒนาและใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น คณะกรรมการบริหารจัดการสื่อการสอนระดับจังหวัด ทีมงานที่ปรึกษาด้านเทคโนโลยีการศึกษา และทีมงานซ่อมบำรุงสื่ออุปกรณ์การสอน นอกจากนี้ ควรมีการจัดตั้งศูนย์พัฒนาสื่อการสอนพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัดและศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาตลอดชีวิต เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่สื่อการสอนที่มีคุณภาพ ในด้านการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (วิม้งสา) ควรมีการจัดทำระบบการติดตามและประเมินผลการใช้สื่อการสอนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งจังหวัด มีการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละวัดและมีการจัดทำรายงานวิจัยเชิงประเมินผลเพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพและความคุ้มค่าของการลงทุน

ด้านสื่อการสอน ทั้งนี้ การพัฒนาสื่อการสอนควรมุ่งเน้นการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยบูรณาการ หลักธรรมเข้ากับสาระความรู้ในศาสตร์ต่างๆ และนำเสนอมุมมองทางพระพุทธศาสนา ต่อประเด็นปัญหาสังคมร่วมสมัย เพื่อให้การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นทั้งคนดีและคนเก่ง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุข การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการจัดการสื่อ อุปกรณ์การสอนดังกล่าวจะช่วยให้การจัดการศึกษาพระพุทธศาสนาสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและสังคม ตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้เรียน และรักษาคุณค่าดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาไว้ได้ในยุคดิจิทัล

การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการวัดและประเมินผลการศึกษาเป็นแนวทางที่มี ประสิทธิภาพในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน โดยมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการ พัฒนาด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ผ่านการประยุกต์ใช้หลักฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมังสา ในกระบวนการประเมิน การใช้หลักฉันทะช่วยสร้างแรงจูงใจและความพึงพอใจในการ เรียนรู้ โดยการออกแบบเครื่องมือวัดผลที่หลากหลายและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน รวมถึงการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการประเมินอย่างสร้างสรรค์ การบูรณาการหลักวิริยะ ช่วยกำหนดเป้าหมายและเกณฑ์การประเมินที่ท้าทายแต่อยู่ในวิสัยที่ผู้เรียนสามารถบรรลุได้ด้วย ความเพียรพยายาม โดยมีการติดตามความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอและให้รางวัลแก่ผู้ที่มี พัฒนาการโดดเด่น การประยุกต์ใช้หลักจิตตะช่วยสร้างความตระหนักรู้และการมีสมาธิจดจ่อ ในกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการจัดกิจกรรมการประเมินที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการไตร่ตรอง อย่างลึกซึ้ง รวมถึงการฝึกฝนทักษะการสังเกตและการประเมินตนเอง ส่วนการบูรณาการหลักวิมังสา ช่วยส่งเสริมกระบวนการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยการออกแบบ เครื่องมือประเมินที่เน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริงหรือกรณีศึกษาที่ซับซ้อน และการจัดให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้เรียนและผู้ประเมิน นอกจากนี้ การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการวัดและประเมินผลแบบองค์รวมยังช่วยสร้างสมดุลระหว่าง การพัฒนาด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย โดยใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายและ เหมาะสมกับธรรมชาติของแต่ละด้าน เช่น การสอบข้อเขียน การสอบปากเปล่า การทำแฟ้ม สะสมผลงาน และการประเมินตามสภาพจริง การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลการประเมินช่วยให้สามารถติดตามพัฒนาการของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ รวมถึงการนำเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก เพื่อสร้างระบบการให้คำแนะนำและสนับสนุนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน แต่ละคน การบูรณาการหลักอภิปาบท 4 ในการวัดและประเมินผลยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ ตลอดชีวิตผ่านการออกแบบเครื่องมือประเมินที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็น สำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการสร้างความรู้สึกรักเป็นเจ้าของกระบวนการประเมิน

ให้แก่ผู้เรียน การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และแนวทางการพัฒนาตนเอง และการจัดทำแผนพัฒนารายบุคคลที่ระบุเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งหมดนี้ช่วยให้การวัดและประเมินผลไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการตัดสินผลการเรียนรู้ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างเต็มที่และต่อเนื่อง สอดคล้องกับเป้าหมายของการศึกษาในยุคปัจจุบันที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พร้อมสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่าคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้ดำเนินการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างเป็นระบบและครอบคลุม โดยมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรและองค์ความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอำนาจ ปวทฒโน (2557) ที่พบว่า พระสังฆาธิการได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเพื่อบูรณาการการศึกษาพระปริยัติธรรมให้เหมาะสมและสอดคล้องตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ นอกจากนี้ยังมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ พัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัยและตอบสนองความต้องการของสังคม ส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษายังประสบปัญหาสำคัญหลายประการ โดยเฉพาะการขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของทวี ศันสนีย์พันธ์ และเดชา พวงงาม (2547) ที่พบว่า ปัญหาด้านบุคลากรเป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ รวมถึงข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ แม้จะมีข้อจำกัด แต่คณะสงฆ์ก็มีโอกาสในการพัฒนาหลายประการ โดยสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการพัฒนาระบบการเรียนการสอนออนไลน์ การนำเสนอเนื้อหาธรรมะผ่านสื่อดิจิทัล และการจัดการเรียนการสอนทางไกล นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น พุทธจิตวิทยา พุทธเศรษฐศาสตร์หรือพุทธนิเวศวิทยา รวมถึงการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นการปฏิบัติควบคู่กับทฤษฎีเพื่อตอบสนองความสนใจที่เพิ่มขึ้นในการปฏิบัติธรรม ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์สามารถพัฒนาต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

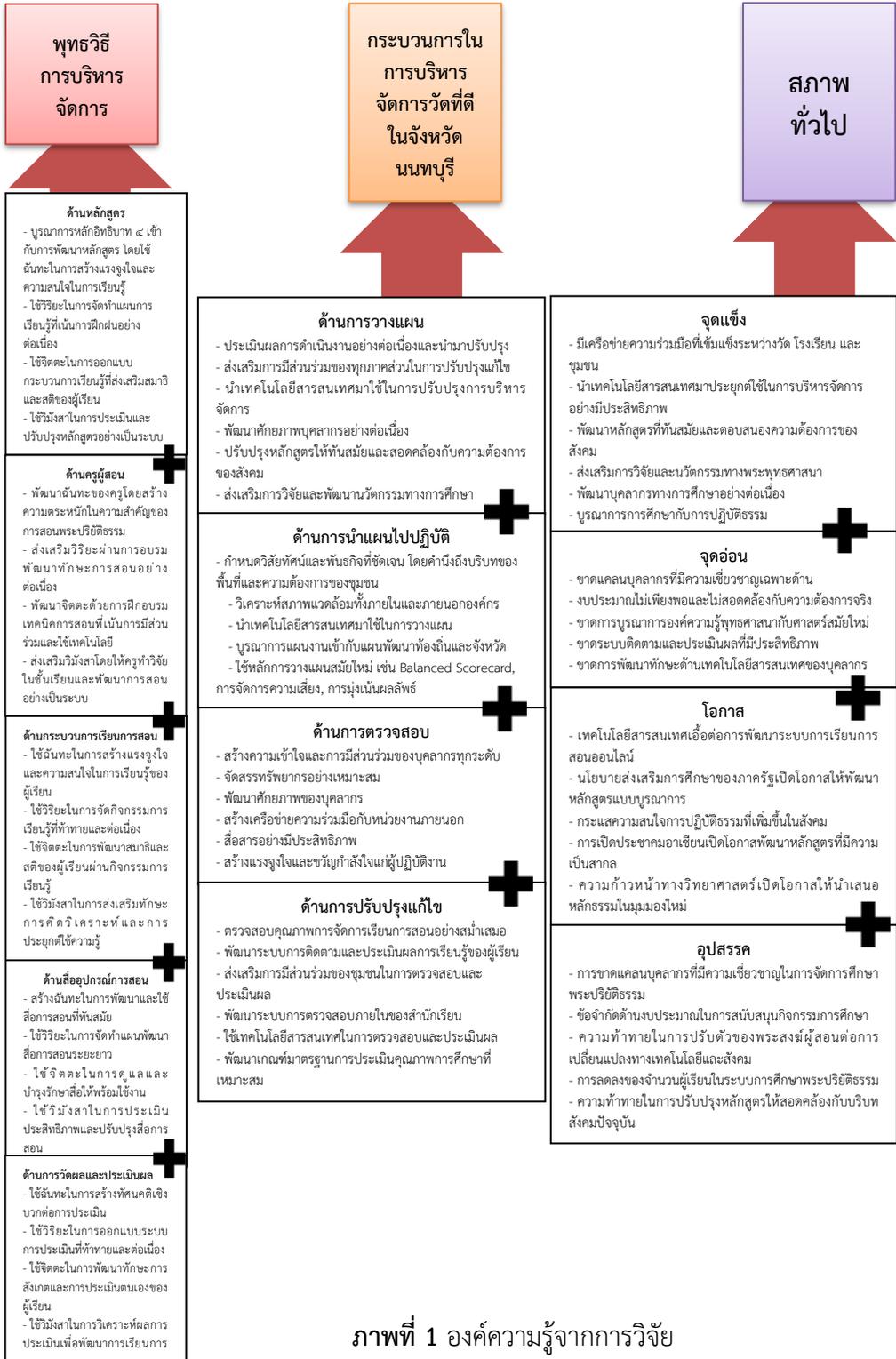
2. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของวิธีการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่าการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญด้านการวางแผน การนำไปปฏิบัติ และการประเมินผล

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุวรรณวรการ (พิมพ์ทรัพย์ พุทธิญาโณ) (2557) ที่พบว่า การพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาต้องมีกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ การดำเนินการและการประเมินผล โดยในด้านการวางแผน มีการกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจที่ชัดเจนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กร และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการวางแผน มีการใช้เครื่องมือการบริหารสมัยใหม่ เช่น Balanced Scorecard การจัดการความเสี่ยง และแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในด้านการนำไปปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระจักรพล สิริธโร (2559) ที่เสนอแนวทางการพัฒนาผ่านโครงการส่งเสริมและพัฒนาครูผู้สอน และการสร้างพลังร่วมเพื่อพัฒนาโรงเรียน โดยมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่ชัดเจน สร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกระดับ จัดสรรทรัพยากรอย่างเหมาะสม พัฒนาศักยภาพบุคลากร และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก ส่วนด้านการประเมินผลมีการพัฒนาระบบการตรวจสอบและประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ การจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและประเมินผล พัฒนาระบบการรายงานผลที่เป็นระบบ และนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรี พบว่า คณะสงฆ์จังหวัดนนทบุรีได้นำหลักกัทธิบาท 4 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการงานศาสนศึกษาอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาเฉลิมพล ฐานุตโตโร (2559) ที่พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรมควรใช้หลักกัทธิบาท 4 โดยใช้หลักฉันทะในการสร้างแรงจูงใจและความสนใจใฝ่รู้ให้แก่ผู้เรียน การปรับปรุงเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการเรียนการสอน หลักวิริยะถูกนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรที่ส่งเสริมความเพียรพยายามและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ด้านจิตตะมีการส่งเสริมการพัฒนาสมาธิและสติของผู้เรียนและส่วนหลักวิมังสาถูกนำมาใช้ในการส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาธรรมรัต อริยธมโม (2551) ที่เสนอว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ควรนำหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้แต่ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม การบูรณาการหลักกัทธิบาท 4 นี้ช่วยให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคมในยุคปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมสามารถพัฒนาศาสนทายาทที่มีคุณภาพและเป็นกำลังสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. คณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมที่ชัดเจนและครอบคลุม โดยเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับการจัดการเรียนการสอน พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทของการศึกษาพระปริยัติธรรม และการสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

2. ควรมีนโยบายส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการฝึกอบรม การศึกษาต่อ และการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการจัดการเรียนการสอนในยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. สำนักเรียนควรพัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละสำนักเรียน โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเรียนรู้ และพัฒนาสื่อการสอนที่น่าสนใจและทันสมัย

2. ควรจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสำนักเรียนในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เพื่อแลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ และประสบการณ์ในการจัดการศึกษา รวมถึงการพัฒนากระบวนการนิเทศและติดตามผลการจัดการเรียนการสอนร่วมกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในยุคดิจิทัล โดยเน้นการศึกษาผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ และการพัฒนานวัตกรรมการสอนที่เหมาะสม

2. ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและรักษาแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างสมดุล

เอกสารอ้างอิง

ทวี ศันสนีย์พันธ์ และเดชา พวงงาม. (2547). การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาสงฆ์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเขตการศึกษา 11. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

พระครูสุวรรณธรรมากร (พิมพ์ทรัพย์ พุฑธญาโณ). (2557). การพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ภาค 1 (ดุชนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุชนิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระจักรพล สิริธโร. (2559). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมศรีจันทร์
วิทยา: การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ดุขฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.
- พระใบฎีกาเฉลิมพล ฐานุตโตโร. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
แผนกธรรมในจังหวัดนครปฐม (ดุขฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ
เชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมโม. (2551). แนวทางการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในบริบทแห่ง
สังคมไทยยุคปัจจุบัน (ดุขฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา).
นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาอำนาจ ปวฑฒโน. (2557). การพัฒนารูปแบบการจัดการการศึกษาพระปริยัติธรรม
(ดุขฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2545). หน้าที่พระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

